

KNUD RASMUSSEN I LANGE BANER

Anmeldelse af Erik Gant

Kirsten Hastrup: Vinterens hjerte –
Knud Rasmussen og hans tid.
Gads Forlag, 2010.
751 sider, kr. 399.

Kirsten Hastrups nye Knud Rasmussen-biografi er en diger og vægtig sag, noget uhåndterlig og derfor ikke ideel som sengelæsning. Søvndyssende er den ellers, måske endda på den gode måde, å la de stilistiske ”udtværinger”, som Knud Rasmussen efterstræbte i sine gengivelser af eskimoiske sagn, i et forsøg på også at indkredse disses funktion som sovepiller, der sendte folk ud i drømmeland, væk fra den lange, arktiske vinternat, fra gletsjerne og stormene, der, med Hastrups metafor, afsnørede folk rundt omkring på kysterne og fjeldhulernes flaskehalse.

De mange hundreder sider biografi – der heldigvis indeholder mange illustrationer i form af sort/hvide arkivfotos samt en del nye og meget flotte farvefotos, der optager et helt opslag – er delt op i tre dele betitlet hhv. Polarforskeren, Jægeren og Fortælleren, tre dimensioner af KR's karakter, der ifølge Hastrup er afgørende for forståelsen af hans popularitet og autoritet. Samtidig understreger Hastrup vigtigheden af at påvise, hvordan KR's historie er sammenvævet med en større historie om hans samtids kulturelle horisont. Hermed gør hun, i sin egen opfattelse, op

med den gængse biografiske metode, der tenderer mod at usynliggøre det historiske bagtæppe af koloni-, forsknings-, ide- og litteratur- og filmhistorie.

Polarforskerens historie handler om præstesønnen Knud, der voksede op i Ilulissat, midt i det, der dengang var det nordlige Dansk Grønland, som sammen med sine grønlandske kammerater øvede sig udi skiløbets ædle idræt, inspireret af deres store idol, den norske videnskabsmand og indlandsiskrydser Fridtjof Nansen, og som drømte om at opsøge nye mennesker i det yderste nord, hinsides Melvillebugtens mageløse isbræer. Det er historien om, hvordan Knud som voksen – tilbage i Arktisk fra en pinagtig tur gennem det danske skolesystem, efterfølgende københavnsk bohémeliv, og sågar en kort karriere som omrejsende skribent i Sameland – skulle realisere sin drøm om at finde nye mennesker, ikke bare i det yderste Thule, som han vandt for fædrelandet, men også hele vejen gennem det nordlige Canada, Alaska og Chukotka, samt til sidst, efter at hundeslæden var udskiftet med flyvemaskine og notesblokken med filmskamera, op langs den grønlandske østkyst.

Denne historie, eller saga, som Hastrup insisterende kalder det, blev første gang fortalt af KR selv i hans mange bøger om hans eventyr, først den såkaldte Litterære Ekspedition, siden rækken af Thule-Expeditioner opkaldt efter det højarktiske område med dets af KR oprettede handels- og missionsstation, der for en stor del – sammen med bøgerne, filmene og foredragene – finansierede ekspeditionerne. Siden er den blevet genfortalt i utallige biografier, i skrift, på film og i TV, der har etableret og vedligeholdt mandens status som nationalt, dansk og grønlandsk ikon, som ny-klassiker indenfor den rigfællesskabelige mytologi og som kulturindustrielt stabelvare. Hastrups biografi er det seneste og et af de tungeste slag i denne bolledej, hvorfra hun henter utallige, lange og ofte velkendte citater sat med små typer.

Jægerens historie, den anden af Hastrups afgørende dimensioner, handler om meget af det samme som polarforskerhistorien, om hvordan KR realiserede sin

drøm vha. hundeslæden og ved at jage sig frem, ved at leve som eskimo, altid på rejse i sporet efter ikke særlig forudsigelige byttedyr. Hvor den første del af Hastrups biografi har drejet sig om at indfange, blandt andet, KR's relationer til sine forgængere, hans idoler og konkurrenter udi polarforskningens disciplin, at sammenligne ham med folk som Nansen, Peary, Amundsen, Nordenskiöld, Stefansson etc., – så sporer Jæger-delen sig ind på de forskellige måder at rejse og leve på i Arktis hos den samme række af navnkundige mænd, og deres måder at anskue og benytte sig af eskimoernes primitive livskunst til at nå deres mål. Mest gøres der selvfølgelig ud af KR's affinitet til at tage sig frem på fangst og rejser vha. hundeslæde. Han var sent på den, nåede så at sige kun akkurat at opleve hundeslædens sidste tid, inden den blev kørt på frilandsmuseum – det er ikke mindst KR's egen fremstilling af sagen, jeg her henholder mig til, jf. skiftet til motorbåde og vandflyvemaskiner efter den store slæderejse til Alaska.

Hastrup har udmærket fat i, at hundeslæden i KR's tilfælde var meget mere end et genialt tilpasset stykke rejseteknik; den var kongevejen til eskimoens nomadiserende sjæl, livssyn og kultur, det moderne menneskes middel til ikke bare at nå frem til fjerne og afsides slægtninge, men et avanceret instrument for den fremvoksende etnografi til at afsøge det primitive sinds kringelkroge indefra, at tilegne sig kulturens intellektuelle brokker i bytte for den moderne civilisations ditto, og udaf disse brokker bygge et "sammenhængende stykke liv", for at bruge Hastrups eget udtryk – de akkulturerede urfolk stod selvfølgelig overfor en tilsvarende udfordring.

Sidst i Jæger-delen når Hastrup frem til nogle kartografiske betragtninger, som også skal være symptomatiske for KR's affinitet til det eskimoiske, til den eskimoiske trang til praktisk viden og noget ubekvemme forhold til boglig, abstrakt og for så vidt logisk stringent tænkning. Eskimoerne, skriver Hastrup, gik til kortet indefra, fra landskabet: "Der er reelt ingen afstand mellem kort og landskab." Det er denne evokation af forskelsløsheden

mellem teori og model, der endelig leder os frem til sidste del af Hastrups meget lange fremstilling. Jeg skriver "endelig" af åbenlyse årsager, men også fordi tredje og sidste del, Fortælleren, for mig at se er den bedste, dén, der opsummerer resultaterne af de forudgående historier om den opdagesrejsende og jægeren, men som hertil følger observationer omkring biografiens hele projekt, nemlig at stille KR's saga frem foran dens brogede patchwork bagtæppe af nationalismer, samtidige dominerende tankebaner og deres fortsættelser frem til i dag.

Vigtigst i Hastrups bog er nok hendes fremstilling af fin-de-siècle dyrkelsen af gymnastisk idræt og den naturlige krop med dens anknytninger til Friedrich Nietzsches genforhandling af det apollinske og det dionysiske i europæiske åndsretninger. Denne vitalisme, påpeger Hastrup, var i en stadig dialog med dekadencen, opgøret med en stivnet borgerlighed, på samme måde som der var en dialog mellem fremskridtstroen og dyrkelsen af det primitive, og mellem mandighedens idealisering og homoerotiske tendenser. Og på samme måde som den sande tale er i dialog med sit eget billede i troldspejlet, det nøgterne i dialog med, ikke bare det berusede, men også det fortryllede. Jeg er fuldstændig enig med Hastrup i, at man hos KR finder en dobbelthed mellem sagas, det sagtes, klippefasthed, og det troldeagtige, en dobbelthed, som KR formåede at holde sammen, men som for os andre forbliver uforlignelig, irreducibel, ubegribelig.

Jeg tænker på Helena i Shakespeares En Skærsommernatsdrøm der ville give hele verden for at kunne blive tryllet om, oversat, til en anden, og at det nok var dette KR formåede: at lade sig oversætte eller trylle om til en anden. Selvom Hastrup noterer sig denne dobbelthed, så ønsker hun tilsyneladende også at hele billedet af den dobbelte personlighed, mest paradoksalt netop ved at benytte sig af en billed-metafor: den større sammenhæng, den kontekstuelle overflod, som Hastrup sigter mod, er angiveligt et opgør med billedet af helten, der skaber noget ud af intet, for i stedet at fremstille KR som "et

menneske, der var sit eget billede." Hastrups healing består i det hele taget i fyndigheder af denne type med kursiveret kopula.

Jeg har allerede nævnt hendes betragtning over den eskimoiske uvidenskabelige tilgang til landkortet, og det er dennes evokation af forskelsløshed, der fortsættes over i billedet af KR, først og fremmest hans sprog. På den ene side var han Danmarks mester i grønlandsk, en virtuoso, hvilket i følge Hastrup hænger sammen med at han ganske enkelt bruger sproget, at han altså "ikke følger nogen overbygninger til det." På den anden side skal der skelnes mellem KR's sproglige mesterskab og den skriftlighed, der præger videnskaberne, og som ikke var blandt KR's styrker. I det, ikke specielt originale, billede, Hastrup her opridses, er skriftligheden knyttet til det europæiske oplysningsprojekt med dens videnstørst, mens KR's sproglighed og fortællerevne er knyttet til det medlevende sprog og til det direkte møde mellem mennesker.

Der betyder os herved en levende tale, en troldeagtig åndrigthed, og måske mest af alt en enkelt væren, uden overbygning, uden tørst og uden skel, en væren, der formidles og praktiseres i saga, i sagn, i det, der siges, i den særlige nordiske fortællestil, hvor der i følge Hastrup, sker en sammensmeltning af fremstilling og virkelighed, hvor der "ikke er nogen afstand mellem det sagte og det sande." Der arbejdes ihærdigt på denne skitsering af det konkrete, handlende, omkringfarende og levede liv, som gennemsyrrer KR's fortællinger, og som modstilles den blotte model, teori, abstraktion. Den verden, der bebos af eskimoerne, og som så kongenialt beskrives af KR, er ikke bare sprogligt og symbolsk, men i det hele taget, præget af mangel på forskelle. I den verden skelnes der i følge Hastrup ikke mellem kultur og natur, og i den verden "er viden og kunnen to sider af samme sag." Spørgsmålet er dog, om man ikke mange steder i verden regner med en sådan sammenhæng mellem at vide og at kunne eller gøre.

Som læser er man i vildrede over dette biografiske værk, efterladt uden fornemmelser for, hvor det bærer hen. Ganske

vist synes det at skulle lande på vurderingen af KR som et menneske uden overbygning: "Der var denne enkelthed over Knud Rasmusen, som i øvrigt også indelbar, at han ifølge Tom Kristensen ikke forstod ironi. Der var ingen dobbeltbundethed i hverken hans tanke eller tale. [...] Selv i litteraturens domæne var Knud Rasmussen hel – liv og tanke hang virkelig sammen. Der var ingen splittelse." Det er bare ikke så enkelt, for som menneske, som alle mennesker, var KR sammensat, uden sand fornemmelse for sig selv, en yderst ironisk figur, altså. Måske er sagen blot, at det samme nødvendigvis må gælde hans biografi, der for at gengive den alt for menneskelige dobbeltbundethed i et konkret livsforløb selv må eftergøre denne dobbeltbundethed uden nogensinde at nå frem til at bemestre den, uden entydigt at levere det, den ellers stiller i udsigt, nemlig, for første og sidste gang, at vise hvad KR er.

I alle tilfælde er vi her fremme eller tilbage ved autoriteten, ved den skikkelse, der forsvor, der undsagde den opfattelse, at han skulle have "lavet "litteratur" paa visse opsamlede Fakta." Denne forsværgelse, der ganske vist kom tidligt i hans forfatterskab, er noget af det mest ironiske, man kan tænke sig,

ikke mindst i betragtning af omfanget af hans livsværk, dets popularitet og autoritet. Mht. det sidste spørger man også sig selv, om vi taler om hans samtid og første eftertid eller om nutiden.

Måske kan man fornemme tendenser til en KR renaissance eller retro-bølge, som Hastrups biografi giver sit bidrag til, og som bl.a. også har givet sig udtryk i portrættingen af ham i rækken af "Store danskere" i DRs udsendelsesrække under denne fellestitel. Men stadigvæk tænker man også, at kernelæserne af KR, af Polar- og Grønlandsstof generelt er aldrende, og at der ikke tilføres nyt blod til denne fokusgruppe på samme måde som tidli-

gere, da, som Hastrup noterer, adskillige generationer fik hans bøger i konfirmationsgave "til almindelig inspiration og opildning."

Lad os kaste endnu et blik på den ironiske figur, sådan som den opridses af Hastrup, som når hun griber fat i KR's sardoniske bemærkninger om de dårlige informanter, de dovne skuespillere blandt de eskimoiske åndemanere med deres hjerneskind, de uvillige, utroværdige, naragtige, foragtelige etc.: "I sprækken kan vi pludselig se, hvor meget vi ellers har taget Knud Rasmussens uforbeholdne hengivenhed over for eskimoerne for givet. Og vi forstår, at de alle mest af alt indgår som deltagere i hans projekt." Denne opdagelse præsenterer Hastrup hen mod halvvejs inde i tredje og sidste del af bogen for så, blot en side længere fremme, at springe tilbage i helingens spor, sporet efter KR's sammenhængende indsats for at fortælle Eskimoernes saga: "I løsningen af denne opgave og i beskrivelsen af hans "medarbejdere" ser vi ham selv i et troldspejl. Ved at lytte og skrive sig ind i deres verden og tage deres skæbne på sig bliver han som dem: en af de yderste nordboer."

Mht. den vildrede, jeg nævnte ovenfor, vedrører den ikke mindst spørgsmålet om Hastrups projekt og måden, hvorpå KR indgår deri. Som produkt af en gammel fascination, der angiveligt skulle have ulmet i Hastrup siden hendes barndom,

som en nødvendig indfrielse af denne interesse og ambition om at fremstille KR's liv – ikke blot i sig selv, men på baggrund af samtidens videns- og begrebshorisont – giver bogen selvfølgelig en vis mening. Hastrups antropologiske kapacitet er, så vidt jeg ved, ubestridelig; det er ikke hvem som helst, der kan komme i gennem med et projekt af denne art ved, igen så vidt jeg ved, et af landets førende forlagshuse.

Men stadigvæk, da jeg tidligere på sommeren indvilligede i at skrive nærværende anmeldelse, havde jeg ikke set for mig komme denne pakke på to kilo med posten. Det er trods alt et godt forsøg, meget grundig ført i gennem, og, som sagt, måske er det et vilkår for genren, at biografierne må spejle emnernes sammensathed, modsigelser og dobbeltbundethed. Jeg selv tager ikke andet for givet. Men stadigvæk, udover denne vilkårlige oscillation mellem det sammenhængende – der også er bemestring, det autoritative sidste ord – og det dialektisk krakelerende, fornemmer man i Hastrups fremstilling af polarforskningens og kolonihistoriens gang en vaklen i gelederne, i listerne over navnkundigheder, person- og stednavne, der, alt i alt, gør, at man undrer sig, og tænker, at mindre kunne have gjort det.

Erik Gant er ph.d., freelance kritiker og leder af Arktisk Råds Sekretariat for Oprindelige Folk.